

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ХУДОЖЕСТВЕНАТА РЕЧ

- елементи на стиховата организация
- похвати за прозаична организация
- изразни средства за постигане на образност и емоционалност в художествения текст

1. ЕЛЕМЕНТИ НА СТИХОВАТА ОРГАНИЗАЦИЯ

А) СТИХ – редът в поетическия текст, най-малката единица завършен смисъл.

Б) СТРОФА – два или повече стиха, свързани като изказване на някакво състояние, картина, преживяност, мисъл – като една от подтемите на поетическия текст. В астрофичните текстове отделните смислови цялости се обособяват в различни по големина и структура фрагменти (части от цялото с относителна самостоятелност в него).

В) РИМА – съзвучие в края на два или повече близки стиха (един от видовете повторителност в поетическия текст) - създава се чрез еднаквостта или близостта в произнасянето на краестихията и мястото на ударението в тях.

ВИДОВЕ РИМИ:

- **СЪСЕДНА**
*Ти ли си, мале, тъй жално **пела**,
ти ли си мене три годин **клела***
- **КРЪСТОСАНА**
*Тежко, брате, се **живее**
между глупци **неразбрани!**
Душата ми в огън **тлее**,
сърцето ми – в люти **рани**.*
- **ОБХВАТНА**
*Сърцето ми е стон. Сърцето ми е **зов**,
защото аз съм птица устрелена –
на смърт е моята душа ранена,
на смърт ранена от **любов**.*

Г) ДРУГИ ЕЛЕМЕНТИ НА СТИХОВАТА ОРГАНИЗАЦИЯ:

- **ОБРАЗЕН ПАРАЛЕЛИЗЪМ** - художествен похват, при който се съпоставят успоредно два образа, които имат нещо общо, оглеждане, синонимизиране на природно и човешко състояние (среща се и в епическите текстове):
*И все по-зловещо небето тъмнее,
и все по се мръщи студената нощ,
и все по-горещо дружината пее,
а буря приглася с нечувана мощ...
(“Арменци”, Яворов)*
- **СИНТАКТИЧЕН ПАРАЛЕЛИЗЪМ** - повторение на синтактични конструкции – няколко последователни стиха с един и същ синтактичен строеж, който допълнително ритмизира строфата и градира чувството:
*Берете цветя в градина,
късайте бръшлян и здравец,
Плетете венци и китки
да кичим глави и пушки.
(“На прощаване”, Ботев)*
- **АНАФОРА** - повторения на думи в началото на изречения в прозаична реч, а в мерената реч - в началото на съседни стихове.
*Език свещен на моите деди,
Език на мъки, стонове вековни...*

2. ПОХВАТИ ЗА ПРОЗАИЧНА ОРГАНИЗАЦИЯ

А) РЕТРОСПЕКЦИЯ - Ретроспекция (от латински — гледам назад) е често срещан композиционен похват в художествената литература. Използва се както в епически, така и в драматургични произведения. Чрез ретроспекцията се нарушава естествения хронологически ход на събитията, за да се представят минали случки. Те разкриват важна информация за героите, обясняват поведението им или осветляват някой от конфликтите.

Б) РЕТАРДАЦИЯ - Забавяне на развързката в художествено произведение.

3. ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБРАЗНОСТ И ЕМОЦИОНАЛНОСТ В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ТЕКСТ – всички изразни средства могат да се използват в художествените текстове (в зависимост от художествения замисъл и езиковия усет на автора). Най-често се употребяват езикови средства, с които се постига образност и емоционалност:

А) ТРОПИ - думи за изразяване на преносни значения (лексикални средства), посредством които се създава експресивност на изказа:

МЕТАФОРА - стилистично средство за пренасяне на човешки черти върху животни или природни явления; свойствата на един предмет се пренасят на друг въз основа на подобие или сходства между тях.(бясна стихия, лудо магаре, дървена глава, златни ниви, разцепи тишината).

МЕТОНИМИЯ - дума или израз с преносно значение, при които названието на един предмет се заменя с названието на друг предмет, поради вътрешна връзка между тях.

Например:

„Героите наши, като скали твърди, желязото срещат с железни си гърди“ („желязото“ вместо „железните щикове“);

„Храбростта прави чудеса“ („храбростта“ вместо „храбрецът“)

„Човек се учи от люлката до гроба“ („люлка“ вместо „детство“, и „гроб“ вместо „смърт“).

Означаване на някой предмет чрез характерна част от него; в този случай метонимията още се нарича **синекдоха**.

Пример: „бащино огнище“ вместо „бащин дом“.

Пример: Природата страда, звездите се смеят.

Видове метонимия

1. означаване на предмет чрез част от него (синекдоха) - бащино огнище, вм. роден край;
2. името на предмета се замества с материала, от който е направен - " желязото срещат..." желязо вм. щикове;
3. качеството замества неговия носител - "храбростта прави чудеса" - използвано е храбростта вм. храбреца;
4. името на автора замества творбите му - чета Вазов;
5. времето на действието се замества с предмет, обект, явление, тясно свързано с него - от люлката до гроба вм. от раждането до смъртта;
6. мястото на действието заменя участниците в него -" върхът /вм. опълченците/ отговори с други вик";
7. предметът замества съдържанието - изпивам една чаша.

ЕПИТЕТ - определение, което изпълнява художествена функция.

Например:

величествена планина, уханна роза, печални очи и т.н.

СРАВНЕНИЕ - съпоставяне на два обекта например с помощта на като (като че, като на, както, сякаш, подобно на и др.) Стилистична и реторична фигура, основана върху съпоставянето на общи или различни признаци между явления и прояви, като обикновено се сравнява познато с непознато, изпитвано с неизпитвано, конкретно с абстрактно, поради което сравнението приема една или друга форма: пряко и непряко, отрицателно и потвърдително, стеснително и разширително.

Б) СТИЛИСТИЧЕСКИ ФИГУРИ - повторение на синтактични конструкции, градация, промяна в словоредата и др.(синтактични средства), посредством които се постига конкретност на изображението в художествения текст.

Стилистични фигури са: градация, инверсия, риторичен въпрос, риторично обръщение, различни видове паралелизъм, повторение, анафора.

ГРАДАЦИЯ - стилистическа и риторическа фигура за изразяване на впечатления от прояви или явления в една или друга посока; стилистически и риторически способ за засилване или отслабване на речевата експресия чрез взаимосвързани ситуации във възходяща или в низходяща степен.

Пример на възходяща градация: „Едно име ново, голямо, антично...“

Пример за низходяща градация: „Мечтател, идеалист, ветреник...“

ИНВЕРСИЯ - размяна на обичайните места на частите в изречението с цел изместване на акцента.

Например от определяемостта към определеността:

*та мойта **младост**, мале, **зелена**, (**вместо зелена младост**)*

съхне и вехне люто язвена...

(“Майце си”, Ботев)

РЕТОРИЧЕН ВЪПРОС - Риторичният въпрос е фигура, изразена под формата на въпрос, който не предполага отговор, а привлича вниманието на читателя и го навежда към размисъл. Казано с други думи, риторичният въпрос е въпрос, който съдържа в себе си отговора.

Често се използва в поезията, ораторските слова и ежедневната реч. Особеностите на риторичния въпрос са въпросителната интонация и постройка на фразата, скритият вътрешен диалог, провокиращ силно емоционално въздействие, това, че често е свързан с обръщение, а поредиците от риторични въпроси се използват за възходящи и низходящи градации.

Примери:

Живот ли бе — да го опишеш?

Живот ли бе — да го разровиш?

„История“, Н. Й. Вапцаров

РЕТОРИЧНО ОБРЪЩЕНИЕ - цели да приповдигне духа.

ХИПЕРБОЛА - стилистическа и риторическа фигура, широко разпространено изразно средство за постигане на образност и речева експресия чрез преувеличаване на някои действителни прояви в противовес на т.нар. литота. Основана е на сравнение между две явления, между които съществува само идейно, но не и реално средство.

Пример: 100 пъти ти казах.

ЛИТОТА - стилистичен похват, троп, с въздействие, противоположно на хиперболата, намаляващ или обезличаващ значението на предмета на изображение, посредством отрицание, за да бъде подчертано противоположното по смисъл.

ОЛИЦЕТВОРЕНИЕ - стилистическа и риторическа фигура, при която човешки черти се приписват на природни явления, на животни или на предмети. Посредством олицетворението вещественният свят се приобщава към света на човека, за да вземе по-дейно участие в неговия живот.

ФОНЕТИЧНИ СРЕДСТВА - ПОВТОРЕНИЕ НА ГЛАСНИ И НА СЪГЛАСНИ ЗВУКОВЕ

- **АЛИТЕРАЦИЯ** - метрико-хармоничен способ за увеличаване и разнообразяване на речевата експресия, основан върху повтаряемостта на еднакви или близки по гласеж съгласни звуци при подчертаването на особено важните по смисъл думи в стиха.

Пример :

***Гарванът грачи грозно, зловещо,**
псета и вълци вият в полята*

- **АСОНАНС** - съзвучие на гласни звуци в една или в няколко думи, противоположен на дисонанс.

Пример :

***Настане вечер - месец изгрее,**
звезди обсипят сводът небесен;
гора зашуми, вятър повее, -*

Балканът пее хайдушка песен!

ЕЛИПСА – произлиза от гръцки – изпускане, пропускане. Изпускане на дума или думи, чието значение обаче се разбира в контекста.

*ПОДБРАЛ:
Веселин Димитров Цветков; 11 „А“;
СОУ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ – Севлиево;
учебна 2007/08 год.*